

اولین همایش ملی قرآن و روانشناسی

1st Conference on The Quran and Psychology

۲۲ تا ۲۴ تیرماه ۱۳۹۹

عنوان مقاله

الگوی حسن ورزی در تعامل با خود و دیگران از منظر سوره مبارکه غافر

نویسندگان

منصوره ابوالحسنی

احمدرضا اخوت

مقدمه

حسن از واژه های زیبای قرآن است که از منظر آن، ظرافت های بسیاری قابل رویت است. مفهومی که از یک سو ناظر به تکوین هستی و از سوی دیگر ناظر به حوزه اختیار و انتخاب انسان است. خداوند در قرآن با تصریف این کلمه و همراهی آن با کلمات دیگر نقش آن را در تعلیم و تزکیه و نیز تعیین روش زندگی، پیدایش هنر و القای زیبایی و... بیان داشته است. بنابراین با بررسی مفهوم این کلمه و مصادیق آن و نیز ارتباط آن با سایر مفاهیم می توان اسرار علوم بسیاری را به دست آورد و به حقایق بی شماری دست یافت. از زیباترین جلوه های این کلمه اسم محسن خداوند است- در مقابل مسبی- که به وصف خداوند از آن جهت که جز خوبی از او سر نمی زند و از بدی های افراد می گذرد، اشاره دارد. از دیگر مفاهیمی که در کلمه حسن نهفته است، مفهوم زیبایی است. همچنین این کلمه در قرآن بیانگر خلایقیت ها و زیبایی های رفتاری است. بر این اساس با مطالعه این کلمه در قرآن می توان به مهارت های زندگی و به رموز نهفته در انسانیت در داشتن زندگی شایسته پی برد(اخوت، قاسمی، ۱۳۹۳، ص ۲۵ و ۱۶). در اهمیت این موضوع همین بس که بدانیم اوج و تکامل انسان به دلیل علم و توان او نسبت به حسن، حسنه و حسنات است. انسان یا بروز حسن است که خود را به تکوین هستی مرتبط می کند و به مقام حمد و تسبیح تکوینی می رساند و نیز با آموزش حمد و تسبیح است که می تواند بروز حسن را در خود تقویت کند. (اخوت، ۱۳۹۴، ص ۱۶).

بدیهی است هر کدام از سوره های قرآن کریم به گونه ای هستند که می توان از آن ها الگوهای بسیاری برای موضوع های مختلف استنباط کرد. پیرو این مساله در بیشتر سوره های قرآن جلوه های حسن از ناحیه مردان و زنان الهی حکایت شده است و در این حکایت جریانی از لطف و رحمت الهی به تصویر کشیده شده است(اخوت، ۱۳۹۴، ص ۱۶). در این بین برخی از سوره ها مانند سوره مبارکه غافر جلوه ای خاص یافته است. سوره غافر که نام دیگر آن مومن است دارای ۸۵ آیه بوده و نخستین سوره از سوره حوامیم است. سوره حوامیم شامل هفت سوره از قرآن کریم هستند که با حم شروع می شوند، پشت سر هم قرار گرفته و همگی از سوره های مکی هستند. به این ترتیب دور از ذهن نخواهد بود که بتوان با استفاده از این سور و من جمله سوره مبارکه غافر که اولین سوره از سوره حوامیم است الگوی حسن ورزی در تعاملات را استخراج کرد، چراکه لازمه ورود به جامعه مدنی ابتدا اصلاح رفتارهای فردی و بعد روابط بین فردی است که پایه سوره های مکی نیز اشاره به همین اصلاحات فردی و بین فردی دارد.

تعریف لغوی حسن

حسن و مشتقات آن یکی از پرکاربردترین واژگان قرآنی است و اساسا خداوند تمامی اسماء خود را موصوف به صفت حسن می کند(اسماء الحسنی) یعنی حسن(در جریان فیض اقدس) در اسماء الهی تجلی کرده و با ظهور و تعین یافتن اسماء ظهور یافته است. علاوه بر این در آیه ای صراحتاً خلقت همه عالم هستی را ملازم با حسن معرفی می کند: **الذی احسن کل شیء خلقه...**(سوره سجده آیه ۷)

راغب در مفردات می گوید: کلمه حسن عبارت است از هر چیزی که بهجت آورد و انسان به سوی آن رغبت کند، و این حالت سه قسم است، یکی اینکه چیزی مستحسن از جهت عقل باشد، یعنی عقل آن را نیکو بداند، دوم اینکه از نظر هوای نفس نیکو باشد، سوم از نظر حسی زیبا و نیکو باشد

علامه طباطبایی نیز در تعریفی جامع در باب حسن آورده است: حقیقت حسن عبارت است از سازگاری اجزای هر چیز نسبت بهم و سازگاری همه اجزاء با غرض و غایتی که خارج از ذات آن است(ترجمه تفسیر المیزان، ج ۱۶، ص ۳۷۲).

به این ترتیب با توجه به مجموعه تعاریف و مستندات فوق می توان گفت در حقیقت حسن در عرف قرآن، روح و نفس زیبایی معرفی شده است که گستره مفهومی زیادی دارد و هر دو وجه از زیبایی های ظاهری و زیبایی های باطنی را در ابعاد و مراتب مختلف در برمی گیرد. به عبارت دیگر حسن، کانون زیبایی محسوب می شود و از این رو زیبایی ای که باید در قالب ارتباط به تجلی در آید نیز بر قاعده حسن استوار است.

به این ترتیب در این نوشتار تلاش شده است براساس سوره ی مبارکه ی غافر، الگویی برای حسن ورزی در روابط متقابل ارائه گردد. مطابق با مضامین این سوره می توان الگویی از حسن ورزی از آن استخراج کرد. این الگو در مقابل دعوت الهی قرار می گیرد. به عبارت دیگر در پاسخ به دعوت الهی باید خود را به حسن الهی، یعنی اسماء و صفات خداوند که غایت حسن هستند نزدیک کرد. برای این منظور در ادامه مطابق با آیات این سوره مبارکه، راهبردهای سلبی و ایجابی بیان شده اند که ما را به غایت مورد نظر می رسانند. در نهایت شیوه ی استخراج حسن در این پژوهش و راهبردهای رسیدن به آن می تواند الگویی برای کشف حسن و روابط حسن ورزانه بر اساس دیگر سوره های کتاب الهی باشد.

روش

پژوهش حاضر از نوع کیفی و به روش تدبیر سوره ای انجام شد. تدبیر سوره ای عبارت از بررسی یکپارچه یک سوره و بدست آوردن موضوعات اصلی و فرعی آن برای دریافت و کشف غرض هدایتی آن است. غرضی که خداوند براساس رحمت خود آن را برای هدایت خلق نازل کرده است. بدین ترتیب منظور از مطالعه سوره ای قرآن نزدیک شدن به فضای منحصر به فردی است که هر سوره ایجاد می کند و بر آن اساس رزقی را در اختیار او قرار داده که نسبت به بقیه رزق ها متفاوت است و رشد، تعالی و رفعت بیشتری را در اختیار انسان می گذارد(اخوت، ۱۳۹۲، ص ۲۱)

به این ترتیب آیات سوره مبارکه مطالعه، موضوع بندی و دسته بندی شدند. پس از استخراج کلمات کلیدی، غرض سوره نیز بررسی و سپس با نگاه حسن شناسی و با توجه به تعریف لغوی حسن، اسماء و صفات الهی غایت حسن در نظر گرفته شدند. همچنین الگوبرداری از فعل الهی و افعال ملک، رسول و مؤمن راهبردهای ایجابی جهت رسیدن به غایت حسن پنداشته شدند، زیرا بدیهی است فعل الهی برگرفته از اسماء و صفات خداوند است و افعال مخلوقات نیز برگرفته از فعل الهی اند. همچنین دوری جستن از افعال کافران نیز راهبردهای سلبی رسیدن به غایت حسن در نظر گرفته شدند.

یافته ها و نتایج

جدول شماره ۱: دسته بندی راهبردهای ایجابی و سلبی رسیدن به حسن الهی بر اساس سوره ی مبارکه غافر

راهبردهای ایجابی (الگو برداری از افعال زبر)		راهبردهای سلبی (پرهیز از افعال زبر)	
فعل خداوند	فعل ملک	فعل رسول	فعل مؤمن
انزال کتاب	تسبیح	انذار	قول
دعوت	ایمان به خدا	پناه بردن	خوف
حکم	استغفار برای مؤمن	بیته	دعوت
ارائه آیات	دعا	هدایت	انذار
رزق	صبر	بشارت	کفر به دعوت
رفعت درجه	استغفار		ایمان به شرک
القاء روح	تسبیح		اکراه کافران نسبت به دعوت
انذار			تکذیب رسول
علم			کشتن پسران مؤمن
قضاوت به حق			استفاده از زنان
فرزندان سرنوشت پشیمان در مقابل ما			اسراف
نگه داشتن مؤمن از مکر دشمن			کبر در صدور
باری رسل و مؤمن			تکذیب کتاب و رسول
پناه دادن			شادی به ناخود در زمین

الگوی شماره ۱: الگوی کشف حسن و استخراج رفتارهای حسن ورزانه

از آن بر اساس سوره های قرآن کریم

بحث و نتیجه گیری

سوره های قرآن کریم از آیاتی تشکیل شده اند که می توان بر اساس آن ها مدل ها یا الگوهای بسیاری برای عناوین مختلف کشف و استنباط کرد. به گونه ای که نیازی به کمک گرفتن از منابع دیگر نباشد. موضوع حسن یکی از بحث های مهم و ارزشمندی است که اصل و قاعده ای ثابت دارد. به تعبیر دیگر اگر موضوعی زیباست، همواره زیباست و در زیبایی خود ثبوت دارد. بشر همواره به دنبال کشف زیبایی ها و چگونگی رسیدن به آن ها بوده است. در این نوشتار برای کشف این زیبایی ها و راه های رسیدن به آن ها صرفاً از قرآن کریم استفاده شد و الگویی جهت کاربرد در دیگر سوره های قرآن کریم طراحی شد. به این ترتیب که سوره ای(سوره مبارکه غافر) از سوره های قرآن کریم انتخاب گردید. پس از مطالعه، اسماء و صفات الهی به عنوان غایت حسن اتخاذ شدند. زیرا خداوند به جهت بروز وجود از یک طرف، و منزّه بودن از تمام نقایص از طرف دیگر، تنها وجودی است که مالکیت و کمال حسن را داراست، از این رو اسماء و اوصاف الهی می توانند به عنوان غایت حسن در نظر گرفته شوند. به عبارت دیگر این اسماء و صفات، کمال نیکویی و زیبایی را به ما نشان می دهند و برای انسان غایت تعیین می کنند. بنابراین انسان هر مقدار برنامه های خود را به این اسماء و صفات نزدیک کند از حسن بیشتری برخوردار می شود. لذا می توان گفت یکی از بهترین راه های پرورش نیکویی در انسان، توجه بیشتر به اسماء و صفات الهی و الگو برداری از آن هاست که برخی از مصادیق آن ها در آیات سوره مبارکه غافر بیان شده اند.

همچنین گاهی در سوره کلماتی وجود دارد که اسم و صفت نیستند ولی به خداوند متعال نسبت داده شده اند. این ها همان فعل الله می باشند که عمومیت بیشتری دارند و الگو برداری از آن ها نیز برای انسان سهل و آسان تر است و می توانند راهنمای بزرگی برای نزدیک شدن به اسماء و صفات الهی یا همان غایت حسن باشند.

جمع بندی اینکه پیرو مطالب مطرح شده از افعال بکار رفته در سوره می توان در جهت الگوگیری حسن ورزی در تعاملات استفاده کرد و با توجه به اینکه در سوره هر کدام از افعال کافران در مقابل یک حسن الهی قرار گرفته است، توجه به این تقابل می تواند در بهره گیری از این راهبردها در تعاملات مؤثر واقع شود.

منابع

- قرآن کریم
- اخوت، ا. (۱۳۹۲). روش های تدبیر سوره ای. تهران: نشر قرآن و اهل بیت نبوت ع.
- اخوت، ا. پورصالحی، ع. احتشامی، م. اصلانی، م. (۱۳۹۴). حمد؛ بروز حسن. تهران: نشر قرآن و اهل بیت نبوت ع
- اخوت، ا. قاسمی، م. (۱۳۹۳). فرایند شناسی حسن. تهران: نشر قرآن و اهل بیت نبوت ع
- اخوت، ا. (۱۳۹۴). نظام سازی حسن. تهران: نشر قرآن و اهل بیت نبوت ع
- زارع زردینی، ا. (۱۳۸۵). سوره های حوامیم؛ ویژگی ها و شباهت ها. پایان نامه ارشد دانشگاه امام صادق ع.
- طباطبایی، م. (۱۳۷۴). ترجمه تفسیر المیزان. موسسه موسوی همدانی، سیدمحمدباقر. قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه قم
- طباطبایی، م. (۱۳۹۳). توحید، ذات و تجلی اسماء. تهران: نشر قرآن و اهل بیت نبوت
- طباطبایی، م. (۱۳۸۴). ترجمه و شرح نهایی الحکمه، ج ۳. ترجمه: شیروانی، علی. قم: مؤسسه بوستان کتاب
- طباطبایی، م. (۱۳۸۷). رسالت توحیدی. قم: مؤسسه بوستان کتاب
- طباطبایی، م. (۱۳۹۴). مجموعه آثار از نگاه المیزان؛ جلوه های حسن در آفرینش. تهران: نشر قرآن و اهل بیت نبوت ع
- مصطفوی، ح. (۱۳۸۵). التحقیق فی کلمات القرآن الکریم. تهران: مرکز نشر آثار علامه مصطفوی.

